

Ataulfo Riera

Det gröna hotet!

Genmaten i händerna på multinationella storbolag

Växters och djurs arvs massa, deras genetiska sammansättning, har alltid förändrats. Fast inte bara av evolutionära orsaker utan för att människan ingripit. Bönderna har, för att öka avkastningen, korsbefruktat växter och bedrivit boskapsavel. Så har det varit från jordbrukets och boskapskötselns uppkomst till våra dagar. Men sen 1980-talets mitt har något nytt inträffat.

Framstegen inom bioteknologin har gjort det möjligt att förändra levande organismers gensammansättning på sätt som inte var möjligt förr. Vi kan idag tillföra växter och djur nya gener direkt och slipper den tidskrävande växtförädlingen och aveln som gav resultat först efter lång tid. Och vi kan förändra växters och djurs genuppsättning med att tillföra gener kors och tvärs. Till exempel att föra över gener från skorpion till havre.

Genmanipulationen innebär drastiskt förändrade villkor för jordbruket. På kort tid kan vi exempelvis manipulera fram sädesslag som är resistenta mot ogräs- och skadeinsektsbekämpningsmedel. Vi kan bespruta dem utan risk för att skada växterna själva. Det ger en produktivitetsökning och en sänkning av produktionskostnaderna vi inte erfarit tidigare. Vinstmöjligheterna är följaktligen stora.

Sen 1994 då den första genmanipulerade tomaten 'MacGregor' kom ut på marknaden har vi en ny värld. Genmanipulerade organismer existerar inte längre enbart i laboratorier, de finns ute i naturen och på ditt matbord. Stormarknaderna i USA är redan översköjda av genmanipulerade tomater, majs, soja och andra grönsaker. I Europa känner vi till genmanipulerad majs av märket Monsanto och soja från Ciba-Geigy. Men vi kan förvänta oss fler produkter. Likaså kommer den genmanipulerade livsmedelsproduktionen att komma igång även här. För när vi vet att soja och majs ingår i 60 procent av våra livsmedel, såsom margarin, choklad, bröd och kakor, då begriper envar det kommersiella intresse som är förbundet med de genmanipulerade produkterna.

Människors hälsa

Det är således av oerhörd vikt att veta vad genmanipulerade organismer kan komma att betyda. Inte minst för att utvecklingen vi står inför är oomkastbar. Men vilka hälsorisker vi tar vet vi inte ännu, och det av en enkel anledning. Det krävs en masskonsumtion av de genmanipulerade livsmedlen innan vi vetenskapligt kan fastställa vad de för med sig.

Helt okunniga är vi ändå inte. Ett flertal forskare har kunnat fastslå ett antal icke önskvärda konsekvenser. Sålunda innehåller genetiskt manipulerade växter nya slags proteiner som ger allergiska reaktioner hos ett flertal människor. En soja som Ciba-Geigy producerade blev de tvungna att dra ur handeln just för att den gav allergier. Den majs som Monsanto försäljer i Europa innehåller gener ur en bakterie som är resistent mot antibiotika. Det finns inget som garanterar att resistensen inte skulle kunna överföras till människan via livsmedel. Händet det då stod vi inför en katastrof, eftersom vi var skyddslösa mot ett flertal epidemier, då antibiotikan ifråga är den mest använda inom sjukvården av idag.

Jean-Marie Peit, ordförande vid det renommerade Europeiska institutet för ekologi påpekar detta, "När miljarder och åter miljarder genmanipulerade växter är spridda i naturen, kan vi

frukta att de nya gensammansättningarna kommer att leda till nya sjukdomsalstrande ämnen och därmed nya slags sjukdomar".(1)

Faran som lurar tillhör inte science fiction. Den galna kosjukan - då djurkadaver blandades i fodret för gräsätande kor - ledde ju till att människor insjuknade i den dödliga och tidigare sällsynta sjukdomen Keutzfeld-Jacob.

Spelet med miljön

Riskerna för miljön är således allt annat än små. Dessutom är genmanipulerade växter med ökad motståndskraft mot bekämpningsmedel, tvärse mot vad man kunde tro, fortfarande i behov av bekämpningsmedel. Och eftersom växterna tål bekämpningsmedel blir det ekonomiskt fördelaktigt för bonden att ösa på bekämpningsmedel *en masse* så att all slags ogräs och skadeinsekter slås ut. Han överger det tidigare sättet att använda riktade bekämpningsmedel. Resultatet blir att växterna absorberar en allt större mängd bekämpningsmedel, som sedan går in i näringskedjan.

Men den viktigaste frågan är dock: vad händer då pollen sprids från de genmanipulerade växterna? Vi känner redan till fallet med sockerbetan från AgrEvo, som överförde sin resistens mot ogräs till just...ogräset. En manipulerad genuppsättning kan således bli en del av DNA:et hos andra växter, insekter och mikrober. Och överföringen är inte begränsad till den närmsta omgivningen. Man har hittat manipulerade gener så långt som 2,5 km från ursprungsväxten.

Det andra fallet är bomullsplantan. Den alstrade, efter att ha fått en manipulerad genuppsättning som härrörde från en bakterie, ett gift som tog död på skadeinsekter. Resultatet blev dock att skadeinsekterna utvecklade en resistens mot bekämpningsmedel.

Det är uppenbarligen tydligt att ifall utvecklingen får pågå obehindrat riskerar vi att bryta sönder de ekologiska systemen. De genmanipulerade växtsorterna slår ut de naturliga, något som i sin tur påverkar insekterna, fåglarna och leder till att den naturliga mångfalden utarmas

En expanderande marknad

Den fara som de genmanipulerade produkterna innebär förstärks av att de ägs av några få multinationella storföretag. Med en målsättning som Phil Angel från Monsanto förklarar så här "Vi kan inte garantera säkerheten hos de genetiskt manipulerade livsmedlen. Vi måste som vanligt bara sälja så mycket som möjligt. Låt myndigheterna utöva den kontrollen och övervaka säkerheten..." (2) Kort sagt; investeringskostnaderna måste ge avkastning så fort som möjligt. Eventuella risker för människors hälsa och för miljön ingår inte i kalkylen.

Det är inget att förvånas över, för de ekonomiska intressena är enorma. Mellan 1996 och 1997 femfaldigades odlingsytan för de genmanipulerade växterna, såsom raps, soja, majs, bomull och grönsaker. 1997 användes 15 miljoner hektar för den genmanipulerade odlingen, ett år senare 1998 hade odlingsytan ökat till 35 miljoner hektar (3). Enligt EU:s kommissariat kommer omsättningen för den genmanipulerade produktionen att uppgå till 1600 miljarder dollar år 2000. Fem år tidigare 1994 var omsättningen endast 96 miljarder dollar. För 2010 beräknar man att omsättningen ska stiga än mer i höjden därför att den nya generationen genmanipulerade produkter, som kommer att bestå av massproducerade kemiska molekyler och allehanda behandlingsmedel, då är ute i handeln. (4)

Siffrorna ovan förklarar det företagskrig som pågår. Kapitalkoncentrationen yttrar sig i fusioner och företagsuppköp. Och det gror en allt mäktigare lobby, som inte står den militärindustriella lobbyn efter.

Men det var inte de multinationella storbolagen som var de första på plan. Det var de medelstora frö- och utsädesföretagen, som var de som i början omsatte de genmanipulerade produkterna. Storbolagen begrep dock ganska kvickt vilka vinster som låg i genmanipulationen och man köpte upp frö- och utsädesföretagen eller drev dem till konkurs (5).

Det fanns två skäl till utvecklingen. För det första är forsknings- och utvecklingskostnaderna mycket höga. Det krävs en omsättning på 5-10 miljard dollar för att kunna investera behövliga 0.5-1 miljard dollar (6). För det andra gav en sammanslagning till större enheter en annan fördel. Storbolagen kunde utveckla en specifik sädessort och samtidigt utveckla ett bekämpningsmedel som sädet var resistent mot.

Multinationella storbolag

Monsanto var det bolag som tog initiativet, och följdes av de andra bolagen. Exempelvis producerade Monsanto bekämpningsmedlet Roundup och var naturligtvis det enda företag som kunde erbjuda en soja som var motståndskraftigt mot Roundup-bekämpningsmedlet. På tre år tjänade Monsanto 16 miljarder kronor för vilket man sen köpte upp välkända bolag såsom Calgene, Agacetus, Asgrow, Delta och Pine Land Co.

Monsantos värsta konkurrent DuPont de Nemour har gått in i samarbete med den agrokemiska världsettan Pioneer och med Continental Grain. I Europa fusionerade de schweiziska storbolagen Ciba-Geigy och Sandoz till mastodontföretaget Novartis. Det välkända Nestlé sonderar en sammanslagning. I Tyskland samverkar Hoecht- och Scheringgruppen i AgrEvo. I Storbritannien har Zenaca gått i allians med Advanta. Och för inte så länge sen slöt Rhône-Poulenc i Frankrike ett partneravtal med Limagrin, som är det största sädfröbolaget i Europa och det tredje största i världen. Även mindre länder dras med i kapitalkoncentrationen. I Belgien uppköptes nyligen PGS, som utvecklat genmanipulerad tobak, av just AgrEvo för 3 miljarder kronor. Multinationalen BASF har köpt 40 procent av aktiekapitalet i det svenska Svalöf Weibull. (7)

Det är ett tiotal multinationella storbolag som behärskar marknaden för de genmanipulerade livsmedelen. Monsanto till exempel kontrollerar idag 30 procent av sojaodlingen i USA och 25 procent av rapsodlingen i Kanada. (8)

Jordbruket

Följderna för bönderna är avsevärda, och jordbrukets allt intensivare industrialisering förebådar faktiskt bondens uttåg ur historien.

Under 1900-talet har bönderna minskat mycket kraftigt som samhällsklass och de är idag en integrerad del i agroindustrin. Men med utvecklingen av den genmanipulerande teknologin plus tillkomsten av en handfull världsstora livsmedelsbolag kommer bonden att reduceras till livegen i morgon. Han kommer att bli tvungen att köpa både utsädet och bekämpningsmedeln hos ett och samma bolag och inga andra (9).

Monsanto arbetar redan på detta sätt i USA. Kontraktet de sluter med bönderna stipulerar att bonden inte har rätt att behålla något utsäde för det följande året. Nytt utsäde måste köpas hos Monsanto. Bekämpningsmedel får inte heller vara av annan tillverkning än Monsanto. Och eftersom säden och bekämpningsmedlen är patenterade av Monsanto får inte bönderna avyttra

något till någon, om inte denne har ett kontrakt med Monsanto. Den som bryter mot kontraktet kan dömas till böter om max 25 000 dollar. För att efterlevnaden verkligen ska bli den avsedda, har Monsanto städslat den ökända firman Pinkerton, som har som specialitet att handgripligen bryta upp strejker (10).

Man kan naturligtvis hävda att bonden har ett fritt val att teckna eller låt bli att teckna ett dyligt avtal. Men i ett agroindustriellt system som domineras av en handfull multinationella storbolag existerar inte ett sådant fritt val i realiteten. Säden från en trilskande bonde kommer inte att finna någon köpare och man kommer att jäklas med honom tills han 'tagit sitt förnuft tillfånga'.

Och en bonde som blir omgärdad av sädesfält med genmanipulerad säd blir till slut tvungen att köpa bekämpningsmedel som rår på den genmanipulerade säden som trängt in på hans marker, dvs han måste teckna kontrakt med ett agroteknologiskt storbolag.

Försiktighetsprincipen och demokratin

Svaret från politikerhåll på hotet vi står inför har varit minst sagt magert. EU har beslutat om varumärkning, som ska upplysa konsumenten om produkten är genmanipulerad eller inte. Men för alla de produkter där en eller ett fåtal ingredienser är genmanipulerade blir det ingen märkning. Det är allt.

Vad är då att göra, det rör ju sig om vår hälsa och miljö? Ja, miljörelserna lancerade under miljökonferensen i Rio de Janeiro 1992 försiktighetsprincipen. Allt som det råder ett vetenskapligt tvivel om bör vi låta bli. Konkret betydde det att vi krävde ett stopp på produktion och försäljning av produkter som innehåller genetiskt manipulerade organismer. Naturligtvis innebar ett moratorium en frontalkrock med den nuvarande politiken, dess institutioner och med intressena hos mäktiga kapitalgrupper.

Så egentligen är ett motstånd mot utbredningen av genmanipulerade produkter ett krav på demokrati. Vi har ju exemplet med EU-kommission som 1996 gav grönt ljus för produktion av och import av genmanipulerad soja och majs. Det skedde, som en hemlig rapport beskrev det, under regelrätta påtryckningar från lobbygrupper från de agroindustriella storbolagen (11). Då Österrike och Luxemburg vägrade omsätta beslutet ledde det till våldsamma reaktioner. Bland annat hotade Nestlé att omedelbart lägga ner all sin verksamhet i de två länderna.

Frågan är således hur befolkningen ska kunna utöva en reell och effektiv kontroll över de stora vetenskapliga, ekonomiska och politiska val, som nu kommer från ovan. Här finns följaktligen ett gemensamt intresse för konsumentorganisationer, miljörelsen, kritiska vetenskapsmän och bondefack att ta tillvara.

Men ett moratorium och en demokratisk kontroll kommer inte att räcka. Vi måste dra mänsklighetens förstfödsrätt - livets genetiska arvs massa - ur klorna på det privata vinstintresset. Kampen för människans välfärd är således att ta strid mot privatiseringarna och den politiska liberalismen. Vi bör följaktligen vara på det klara med att vart krav som inte går till botten med problemet är otillräckligt. För kärnan i den genmanipulerade produktionen är densamma som hjärtat hos kapitalismen; allt förvandlas till en vara som sedan försäljs på en ansvarslös marknad.

Ataulfo Riera

Översättning från nederländska Per-Erik Wentus. Tidigare publicerad i *Rood* (Bryssel)

Noter

- (1) Dagstidningen *Le Matin*, 19 juni 1998
- (2) Citerad av JP. Berlan & R. Lewontin i: *Le Monde Diplomatique*, dec 1998.
- (3) Laurence Estival, "La défériante de produits transgénique" i: *Alternatives Economiques*, nr 160.
- (4) Philippe Lamotte, "Alimentation, l'invasion génétique" i: *Le Vif/L'Express*, 14 feb 1997.
- (5) JP. Berlan & R. Lewontin, anmärkt arbete (a.a.)
- (6) L. Estival a.a.
- (7) PB. Jolly, "Quelles sont les stratégies des firmes industrielles sur le marche des OGM" i: *Revue de l'INRA*, jan 1999.
- (8) L. Estival a.a.
- (9) Sylvie Bonny, "Les OGM risquent-ils d'accroître la dépendance de l'agriculture vis à vis de l'industrie?" i: *Revue de l'INRA*, jan 1999.
- (10) JP. Berlan & R. Lewontin a.a.
- (11) Dagstidningen *Le Soir*, 27 jan 1997.